

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЕМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва двапжти въ мѣсеца).

ЖИВОТЪТЪ НА ЖИВОТНИТЪ.

Разширеніето на животнитъ по землѣтъ.

Кадѣто и да погледнемъ въ природата, на всяко мѣсто ще видимъ животъ и движеніе! Въ въздухътъ, на земята и въ водата трѣпжтъ ройове отъ животни, а то отъ всякакъвъ видъ! Мжчно е наистина, да намѣри чловѣкъ мѣсто, въ което да може лѣтентъ день да си отпочине, дѣто да е лишено отъ всичкитъ творенія! Цѣли сборове отъ насѣкоми и птици хвѣрчжтъ въ неизмѣримото пространство; сжщо тѣй и другитъ животни, които сж опрѣдѣлени да живѣжтъ на земята, извършжтъ длѣжноститъ си, а то така, щото едни деня а други ноця; деннитъ ся разотиватъ всяко на своето жилище, когато слнцето ни поздрави съ послѣднитъ си зары, а нощнитъ тогава излазятъ за да търсятъ храна. — Всяко дърво, всяка драка, всяко растеніе има пріятелитъ си, които ся старажтъ щото всичко на свѣтътъ на празно да не загине. — Въ всяко езеро, въ всяко бла-то, да, и въ всяка локвичка отъ кална вода, владѣе животъ весель, за когото неможемъ да си прѣдставимъ. — При всичко това и самото тѣло на чловѣкътъ, на този върховенъ господаръ надъ другитъ твары, храни много

чужди животинки, да, и главата му, прѣстолѣть на разумѣть, бива пазбище на най малкитѣ животинки!

Припѣлзиме-ли на най високиѣ върхове и горы, потопиме-ли ся до най дълбокиѣ бѣздни морскы, всякадѣ намѣрваме знакъ на буенъ животъ, а ако бы челоувѣкъ като къртъ да ископаеше сто, да, и хыляда мѣтра въ земята, не ще бѣде лишень, отъ да види ако не животь, то стѣпки отъ онѣзи животни които живѣли въ прѣминалитѣ вече вѣкове. — Наистина Всевипянийтъ има голѣмо господарство, да, много различни челяди! —

Не трѣба да мислимъ че на всякадѣ е тъй както у насъ. — Голѣма е разликата въ животнитѣ, не само въ нѣкой край, но и въ разнитѣ части на земята. Отиде-ли нѣкой отъ насъ въ най сѣверна Европа, съ ужасъ ще начне да наблюдава досущъ нови творенія. — Вмѣсто нашитѣ сѣрни и елени, съгледва талтъ, лосѣтъ и собѣтъ и вмѣсто нашитѣ видры, ще види тилени, огромни моржове! Зайцитѣ и мечкитѣ сѣ тамъ бѣли, лисицитѣ сини а паткытѣ имѣ (алкы) стоѣтъ прави на кроткытѣ си крака. — Колкото повече ся ближи нѣтъникѣтъ къмъ топлийтѣ климатъ, толкова повѣче по-разни творенія съгледва. — Въ срѣдня и южна Европа въ която ный живѣемъ, е съ много други добры свойства надарена, но отъ къмъ страната на животнитѣ, не владѣе голѣмо множество; отъ млѣкопитающитѣ ся намѣрватъ нѣколко вида прылени, непопиры, плѣхове, слѣпа мишка, нѣколко вида полни мишки; а отъ по-голѣмитѣ животни сѣ: мѣчка, вѣлкъ, коза, овца, козорожець, и др. —

Най много насъ очаруватъ растеніята въ другыѣ части на свѣтътъ, а то най повѣче кога ся приближимъ до топлинтѣ краища. Тукъ очевидно разглеждаме, каква сила има топлината за обогатяваніето на природата. Челоувѣкъ съ ужасъ поглѣжда на красотата и изобиліето на птицитѣ, инсектитѣ и на други много животни. Различиятѣ видове маймуни, лѣтящитѣ пси (кучета), голѣмитѣ нетопиры, лѣвътъ, тигрътъ, слонѣтъ, (филѣтъ), носорожецьтъ, и много други млѣкопитающи животни, привличятъ вниманіето на зрительтъ въ неисказана мѣрка! Ако разгледаме отъ тѣзи точка зрѣніе, то ще познайме че въ топлинтѣ краища неживѣѣтъ животни на

всяко мѣсто равно, защото въ гордѣлива Азія ще видимъ други видове, други въ горѣща Африка, и пакъ други въ богата Америка. Гордѣлива Азія е отечеството на маймуната орангъ, лѣтящитъ пси, Азіятскійтъ лъвъ, тигрътъ и на много други кървожѣдни звѣрове; тукъ живѣе дивото магаре, Азіятскійтъ слонъ, Индійскійтъ носорожецъ, антилона, и др. Въ Африка пакъ съ удивлѣніе поглѣжда пѣтникътъ на високийтъ жиравъ, на полѣзната камила. Тукъ въ лѣсоветѣ живѣѣтъ, маймуната, шимпанзъ, горила, павіанъ и морскытъ котки; по пустинитъ ся расхожда пѣстрата зубра, антилопътъ, три вида носорожеци, два вида биволи, слонъ Афрійскій, пжнеомонъ и много видове скакави мишки. Отъ гѣсталацитъ души гордыйтъ и силныйтъ лъвъ и лъвхардъ, а въ пещерытъ кървожѣдната хіена и много лисици и чакали.

Съвсѣмъ други животни ще видимъ въ южна Америка; тукъ е скоро всичко ново, и малкы спѣнькы сѣ въ състоянія да ни покажътъ подобността на животнитъ въ старыйтъ свѣтъ. Въ лѣсоветѣ на Америка съглеждаме други видове маймуни, тукъ живѣѣтъ неторири които пѣѣтъ кръвта на другытъ животни, мѣчкы съ мусуркы които ся качѣтъ по дърветата, и единъ видъ животни тѣ наречени чинга които сѣ бранѣтъ прѣдъ непріятельтъ съ помощта на тѣжката си воня; отъ кървожѣднитъ звѣрове сѣ: лъвъ пума (кугуаръ) и іагуаръ; а земята копаѣтъ много спасовци, а въ гнѣздо то на мравитъ отива мравенецътъ, на когото кожата дава добры кожихи и дивата камила или ламата; която отъ горытъ носи голѣми бремена.

Най бѣдна отъ всичкытъ части на свѣтътъ е Австралія, но за това има животни които сѣ независими отъ другытъ въ свойствата си. Тукъ отбистена е отечеството на най чуднитъ млѣкопитающи, които имѣтъ торба на коремътъ си въ която дълго врѣме носѣтъ рожбитъ си. Отъ тѣзи млѣкопитающи живѣѣтъ 110 вида въ *Нова-Холандія*, отъ които най голѣмыйтъ видъ достига на голѣмина като нашата сърна; други пакъ приличѣтъ на нашитъ мишки и зайци какъто и таралешѣтъ и др.

Множеството на всичкитѣ млѣкопитающі животни, които живѣятъ на земята, спорѣдъ Брехма, е около 2000 вида; отъ които 150 принадлежатъ на Европа, 240 на Африка, 350 на Азія, 400 на Америка и 140 на Австралія. — Куче, конь, овца и нѣмека мишка, освѣнъ тѣзи и отъ другитѣ животни, като: кокошка, швабъ, бѣлха, вѣшка съпровождатъ челоувѣкътъ по всичкитѣ части свѣтови, сирѣчь тѣ сж задружно богатство на всичкитѣ хора. — Между тѣзи 2000 вида млѣкопитающі сж: 220 цетопиры, 410 кървожѣдни звѣрове и 130 вида млѣкопитающі съ торби. Какво ужасно множество звѣрове, и каква различностъ! Отъ Гронскійтъ китъ който намъ дава 2000 цѣнта мѣсо и лой, което е равно съ 200 кърмени вола, чакъ до най малката мишка скоро $\frac{1}{2}$ лотъ, какво смѣшеніе до голѣмината и подобіето!

За тѣлеснитѣ свойства на млѣкопитающитѣ.

Всякой знае че тѣлото на четвероногитѣ звѣрове, много различно е нарѣдѣно. Едно животно има на краката си голѣми пехти, друго конита, едно остри зѣби, друго тѣпо, едно бистрый зракъ, друго прѣвѣходно обонаніе, съ една дума всяко е съ различни свойства отъ природата надарено. Съ тѣзи си тѣлесни способности, управлява ся тѣй сжщо и начинътъ на животътъ имъ; никога не ще отиде котката да пасе, както заецътъ мишки да лови. Защо? Защото тѣлата имъ и мыслитѣ имъ сж инакъ нарѣдени. Дадеме ли на заецътъ лисичи зѣби, мжгновенно ще измѣни начинътъ на управленіето на животътъ си; дадемъ ли на мишката конита ще прѣстане да ся катри по дрѣветата и да ѣде лешници. Спорѣдъ тѣлеснитѣ и душевнитѣ си способности нарѣжда всяко животно домашнитѣ си подробности, и всекъй глѣда да употреби бѣзмѣрно качествата си за собствената своя полза. Неможеме отказа, че всякой звѣръ съ разумътъ си знае да употреби ползното, което му било отъ естеството дарено, тѣй сжщо знае да отблъсне и неприятелскитѣ нападѣнія.

По каквъ хитръ начинъ избира на примѣръ лисицата, мѣстото на желището си, и какъ знае да ся избави отъ немилостивыйтъ неприятелъ, капанътъ! Какъ

знайктъ звѣровѣ мѣсто опрѣдѣлено и несумнително за опасностъ, и отъ което извършвктъ ловидбата си? — Промѣнили си мѣстото, измѣнява и наравитъ си. — У насъ пълзктъ съселитъ по дърветата и тамъ ся скривктъ въ гжститъ клонове; но съселитъ въ Африка живѣктъ по планинитъ гдѣто не сж никакви дървета, за това сж принудени да ся крижктъ подъ каманитъ и въ дупкитъ та отъ тамъ да глѣдате за прѣхранваніе. — Чужда земя, чужди нарави. — У насъ съселятъ, плѣхктъ, къртѣтъ тѣрижктъ голѣма зима, гдѣто въ топлитъ мѣста тѣрижктъ голѣма горѣщина. — На всякадѣ е очевидно, че животѣтъ на звѣровѣ е подложенъ на участъта на естественнитъ закони. Животѣтъ на различнитъ до сега опазени животни е природенъ законъ, който всякога и на всякадѣ ся явява прѣдъ очитъ на естествоиспитателитъ! — Но всичко нестига. Въ цѣлата природа владѣе безпрѣстанній бой на животъ и смѣртъ! Малката насѣкома погубва краснитъ растенія, а нежъ пѣкъ затривжктъ птицитъ; а птицитъ унищожавжктъ звѣровѣ или чловѣцитъ. И наистена чудно нѣщо е, че много малки забѣлежителни епохи сж явявжктъ, въ които да е былъ единъ или другъ видъ звѣрове заличенъ отъ лицето на земята. Бывало е то пѣкога, но причината на това безъ съмненіе е' самыйтъ чловѣкъ и лакомството му. Природата дарила на животнитъ животъ, но при това и способностъ, за да може да го уварди прѣдъ хыляди непріатели. На едни дарила сила и остри жѣби, на други бѣрзи крака, или силни рогы; тѣзи надарила съ отрова, онѣзи съ тѣврди и остри щити; едни да ся бранятъ задружно, други сами! Всичкото животно царство, не е нищо друго, освѣнъ дългъ синджиръ съ много различни халкы, отъ тѣхъ всякой родъ или челядъ е членъ, който не трѣба никѣкъ да ся раскжева за да упази равновѣсіето. Това безпрестанно държеніе въ равновѣсіе принадлежи при най краснитъ явленія и факти въ които изобразява мждростѣта Божія!

Нека ся приближимъ къмъ тѣзи пѣща още по отблизо. Много чудно е сжщо за наблюденіе, че боята на много звѣрове прилича на прѣдмѣтитъ на които или

мѣжду които живѣятъ. Това прочее е новъ начинъ отъ многочисленнитѣ сръдства за браненіето на животнитѣ, които сж лишени отъ силни орѣжія. Това свойство, ако и само отъ себе си да не привлича голѣмо вниманіе, но отистина помага много пакъ на слабѣ животни, защото ся скриватъ отъ очитѣ на непріятельтъ. Зайцитѣ на писачливитѣ пустини имѣтъ боя мръсно-желта, гдѣто зайцитѣ въ сѣвернитѣ страни сж покрити съ бѣла кожа, за тѣхъ причина е много тѣжко да ги съзрѣ человекъ въ енѣгътъ, когато е тѣй бѣлъ като тѣхъ. Полнитѣ мишки имѣтъ у насъ боя пелява като глинато до която ся криятъ. Нощнитѣ авѣрове имѣтъ боя (краска) ношна сирѣчь сива или черна. Комзикътъ и козорожецътъ не различатъ много отъ скалитѣ на които живѣтъ. Нашата мечка има боя малко червена, защото живѣе мѣжду червеникави листіе, а полярната мечка е бѣла защото тамъ владѣе вѣчень енѣгъ! Колкото е подъ пѣстра земята, и растеніята на неѣж растящи, толкова повѣче сж пѣстри животнитѣ които тамъ живѣятъ; доказательства на това е Зебрата, тигрътъ, лъвхардътъ и ягуарътъ; маймуни които живѣятъ мѣжду зелени дървета или други растенія сж сжщо тѣй зелени; това послѣдното, т. е. зелената боя е сжщо боята на множество гжсенки, гушцери, птици и др. които въ зелени листи живѣятъ.

Млѣкопитающитѣ ѣдатъ много, но съразмѣрно подъ малко нежѣли птицитѣ и другитѣ животни на земята и въ водата. Имѣтъ ли животнитѣ много и добра храна, добиватъ красна кожа и приготвятъ подъ много лой отъ колкото мѣсо, която лой имъ служи въ врѣме на опасность въ зимата за да подкрѣпятъ животътъ си. Както казахъ, на много малкы животни пригогвя голѣма заслуга въ зимно врѣме, защото храната имъ е растеніе или насѣкоми, но знайме че въ зима не сж нито едно то нито другото, а за да ся прѣмѣстятъ до топлитѣ краища сж много слаби, и тогава друго не имъ остава освѣтъ да измрѣтъ отъ гладъ, но естеството имъ приготвяло друга подпорка т. е. лойта, която имъ подкрѣпя животътъ нѣколко мѣсца. Много отъ животнитѣ си копаѣтъ дълбоки жилища въ земята до която си нани-

сѣтъ лѣтенъ день храна; но майката на природата мисляла че такъвъ начинъ за избавеніе на животъ е въ много причини недостаточенъ; защото може нѣкога да бѣде годината неплодородна, тогава отъ кадѣ щѣхъ тѣзи животинки да си написѣтъ храна за зимниѣ дни, и тогава можавъ да загинѣтъ дѣтцата ѝ. За това си помислили: «Старайте ся дѣтца мои, съ всичкитѣ си сили, но азъ при всичко това не ще прѣстана за васъ да ся старая еще, до когато имате храна, а послѣ ще спите така дълго, до кога ви събудятъ заритѣ на ясното слънце!»

И наистена, когато зимата настава, мѣсти ся у насъ съселятъ, къртятъ, полната мишка до подземниѣ си топли и мѣмки послани жилища, затварятъ искусвенно дупката си, и като ся сбире животното на купъ прѣдава ся на литаргическій сънъ. Този имъ сънъ е половина смъртъ. Животниѣ прочее живѣятъ, но тѣлото имъ е като камакъ студено и скоро безъ никакво усѣщаніе. Топлината на кръвта имъ е обыкновенно 20-30 стѣпни и достига до 6-7 и извършва движеніето си много слабо, такъ щото сърдцето имъ бѣе 16 пѣтя за минута, а дѣханіето имъ е 90 пѣтя пѣ слабо нежѣли кога сѣ въ буденъ животъ. Съ това и намалява топлината на тѣлото и животното ся прѣдставя на очи като да е мъртво. Лойта по малко ся топи и стигва прѣзъ цѣла зима, ако и да бѣде дълга. Ако прѣстане животното да дѣха, намалява топлината на тѣлото му чакъ до 0 смѣленъ. Кръвта въ жилитѣ все престава да тупа и тогава е животното съвършено мъртво. Ако да бѣше дѣхало животното какъто обыкновенно, изгорялъ бы въ дробъта му много въглеродъ, който е главната часть на лойта, и по такъвъ начинъ бы ся стопила храната бързо и животното трѣба да умрѣ. Но при слабото дѣханіе, топи ся лойта наopakъ по малко и тѣй му стига до край, ако и да бѣде по такъвъ начинъ по унищожено и слабо. Дѣйствието на това ся сравнява съ маслото въ лампитѣ; направиме ли фитилото дебело и дълго, изгаря наприм. маслото за три часа, и лампата тогава огасва; но направиме ли фитилото малко и тънко ще гори прѣзъ ноцъ ако и да бѣде свѣтлината много

слаба, Джханіето не е нищо друго, освѣнь горѣніе което произвѣжда топлина, но никаква свѣтлина.

На яро пробужда ся заспалото животно отъ литаргическыйтъ сънь, и ако е малко исъхнало оплак-ва жалостното си положеніе; на есенъ было пълно и тлѣсто, а сега исъхнало като мъртвецъ на когото кафрътъ е запхнхтъ въ кожа, и тѣй е замѣтено щото едвамъ ся влече. Но това ся непродължава дълго врѣме, защото като си помогне малко отъ останалата ланска храна, намѣрва ся пакъ въ първото си положеніе, но отъ най напрѣдъ не е такъ силно, щото по нѣкой пхтъ още спи, но обыкновеннѣ сънь който никѣкъ не му врѣди.

Врѣмето което опрѣдѣлява зрѣлата възраст на животнитъ управлява ся отъ голѣмината имъ; колкото по голѣмо е животното въ зрѣла възраст, толкова по дълго врѣме му трѣба за достиганіето на тѣзи му възраст; но никой бы немогълъ да противорѣчи че това зависи отъ височината на тѣлото му, отъ топлината на климатъ и отъ многото храна. Мѣжду всичкитѣ други млѣкопитающи животни, челоуѣку трѣбова най дълго врѣме за усъвършенствуваніето му, защото и вѣликийтъ слонъ порасва поскоро нежели челоуѣкъ. Колкото по дълго врѣме трѣба животното за достиганіе на доспѣла възраст, толкова по голѣма старость може достигна и наопакъ. Животни отъ срѣдня голѣмина достигатъ възраст 10 год. и могатъ да ся наричатъ старци; старость 30 год. въ която знайме че челоуѣкъ тогава е въ най сладкыйтъ животъ, нарѣдко е надарена на четвероногитѣ животни. Знакътъ, че нѣкое животно е вече старо, че силитѣ му намаляватъ, зхбитѣ му падхтъ, космитѣ му побѣляватъ и други много негови окръженія ся изгубватъ; слонътъ наприм. има по малки рогы кога е старъ нежели кога е въ буйна младость. Свободнитѣ животни много малко болѣсти тѣрихтъ или досущъ никаквы; болестъ епидемическа (морѣтъ) която много домашенъ добутокъ погубва, поевява ся сжщо и въ дивыйтъ — но то бжжда много нарѣдко; тѣй напр. съглѣдало ся, че когато мишкитѣ сж въ голѣмо множество, за кратко врѣме ся изгубхтъ, такъ щото отъ

тѣлата на измрѣлитѣ излиза нестерпима воня, която разваля въздухътъ. Много разумни животни като кучето, коньтъ, слоньтъ, лвътъ знайтъ добръ знакътъ на смъртъта и умирайтъ спокойно. Умиращото куче ся приближава въ послѣдната си минута при господарьтъ си и му ближе ржката на знакъ послѣднето му отлжченіе и съ това умира. Дивитѣ звѣрове като усѣтятъ че сж приближава послѣдната минута на живота имъ, избиратъ си мѣсто покойно въ което оставятъ до кога испижатъ горчивата чаша на смъртъта. Какъто чловѣкъ, тѣй и животнитѣ иматъ свое *щастіе*; на нѣкое животно подарява природата дългтъ животъ, на други пакъ нещастія и смъртъ. Много конье си раздѣлятъ радостъта и скърбъта, съ чловѣкътъ и чловѣкъ съ тѣхъ, коньтъ отива съ чловѣкътъ до огньтъ и водата, бѣре дѣлъ въ много раскошни нѣща и умира съ него въ пустинитѣ или на бойното поле. Много конье, юнашки ся вардятъ въ битката прѣдъ непріятельтъ, а пакъ нѣкои при първото збиваніе падатъ. Младыйтъ конь е надарила природата съ красно тѣло и здрави крака и тѣй е продаванъ за много пари на оногова, който го обича, той ся стареа за него, пази го като очитѣ си, дава му най добрата храна; ездѣ на него гърдо какъто и еднийтъ конь ся управлява по качества на господарьтъ си; но това ся нецродължава дълго врѣме, бързи го опрѣгнатъ въ бричка и тогава търпи подъ бичьтъ на господарьтъ си; тѣй щото за скоро врѣме е продаденъ на други; никой го вече неглади, никой го нетуна по врътътъ и гърбьтъ, новый му господарь глѣда повѣче работа да извърши отъ колкото да изѣде и по нѣкога когато не може да му изпълни желаніето е бичованъ. Неминава ся дълго врѣме и бѣднийтъ конь услѣпѣ на едно око, бързо и на друго, ребрата му кървясали отъ ранитѣ и пакъ трѣба всякъ день да бѣга насамъ нататъкъ. Най подиръ го купи нѣкой селенинъ за нѣколко гроша като глѣда да унищожи и послѣдната му силица, за храна пріема малко сено, гдѣто напослѣдъ когато му сж всичкитѣ сили изнурени, а трѣба на господарьтъ си, но бѣдникъ вѣче неможе нито да ходи, тогава господарьтъ

ся разлюти и ударя коньтъ съ нѣщо до главата и тѣй той свършва животътъ си.

Под голѣмата частъ отъ тѣзи животни свършвжтъ пакъ животътъ си немилостиво, само малка частъ сж които приѣмжтъ наградата си. Отъ прѣстолътъ на славата, пада най подиръ бѣдното животно, до калъта, шуждата и зачерваніе. (Слѣдва.)

За нравственната цѣль на литературный произведеніе и нейната критика.

(Займствовано).

Какво ще каже нравственна цѣль на литературно произведеніе? Въ какво състои тая нравственна цѣль? Миѣніята за това сж раздѣлены. Едни наричжтъ нравственны съчиненія само тія, въ които добродѣтеля е изложена въ най привлекателенъ видъ, въ които добродѣтеля играе първа роль, а порокътъ (или лошото) ся преследува, напада, и играе най ничтожна роль; съ една рѣчь, въ които добродѣтеля блаженствува а порокътъ страда. Ако разглѣждаме строго това миѣніе, то ще видимъ че то не е вѣрно, защото противорѣчи на нравственността и на истината. Кога пишемъ нѣкое съчиненіе, ный земамы неговото съдържаніе отъ нашійтъ всѣкыдневенъ животъ, избирамы характерытъ, наклонноститѣ, страститѣ които малко или много ся намиратъ въ насъ: добродѣтеля и порокътъ. Ако не бѣше порокътъ, то въ какво щеше да състои достоинството на добродѣтеля? Въ нищо. Ный щѣхме да глѣдамы на нейъ, като на едно обыкновенно нѣщо. Но за да направимъ да тържествува, да побѣждава лошитѣ чловѣчески наклонности, ный трѣбва да наведемъ въ борбж, и слѣдствие отъ тази борба ще ны покаже: кое е полезно и кое е вредно. Всѣко нравственно съчиненіе има

за цѣль да извлече една полза за чловѣческійтъ родъ мисль. Но за да принесе нѣкоя полза, тя трѣбва да бжде истинна; слѣд. зема отъ общественныйтъ животъ на хората, а не отъ частныйтъ, защото въ противенъ случай ний ще съгрѣшимъ: ще кажемъ истина по-лъжовна. И тѣй за да достигнемъ цѣльта си, ний трѣбва да изобразимъ както добродѣтельтъ, тѣй и тѣржествующійтъ порокъ. Тѣржествующійтъ казвамъ, защото нашійтъ свѣтъ е сътворенъ тѣй, щото въ повечето случаи добродѣтелята страда, а порокътъ тѣржествува и порочныйтъ блаженствува. Нашійтъ свѣтъ е свѣтъ на испитаніята. На всѣка крачка чловѣкъ среща испитанія и препятствія, които му бъркътъ да достигне добродѣтелята. По лесно можемъ да достигнемъ порокътъ отъ колкото добродѣтельтъ, по-лесно можемъ направи лоша работа отъ колкото добра. Ето испитаніята които срѣща добродѣтелята и чясто ся спява о тѣхъ. А понеже порокътъ въ наштъ животъ е по-изобилень то тѣй трѣбва да бжде и въ философското съчиненіе.

Нѣкои казватъ: излагайте и порокътъ по-отвратително. Действително порокътъ е всякога отвратителень; нъ когато той ся приследова а добродѣтелята тѣржествува то произведеніето не ще да достигне напълно цѣльта си. По голѣмо впечатление ще ни направи страдающата добродѣтель, отъ колкото страдающійтъ порокъ и тѣй ще земемъ участіе къмъ първата а напротивъ ще ся отвръщаме отъ вторыйтъ, (Беатриче-Ченчи) което е причината на падналата и беззащитна добродѣтель.

Не може да бжде единъ чловѣкъ на пълно добродѣтеленъ сир. да нѣма никакъвъ порокъ и съвременно порочень сир. да нѣма ни най-малко добродѣтель. Слѣдователно има наклонности добры и лоши, и тѣ сѣ тѣсно свързаны въ насъ щото не можемъ да ги раздѣлимъ и разединимъ. Кога чловѣкъ прави нѣкоя добра работа той въ сжщото врѣме прави и лоши. Нъ той не е кривъ, той прави това по необходимость тѣй както и порочныйтъ прави добры дѣла. И тѣй можемъ да кажемъ че както въ единыйтъ тѣй и въ другыйтъ нѣма нищо нравственно. Не! Бжди добродѣтеленъ нравствеността ти сява ще издѣзе на явѣ, а порочната ти на-

клонность ся разгльдова инакъ. Земете едно лице, което ся е отличявало съ своята наклонность къмъ порочни дѣла, нъ е правило и добродѣтелни дѣла. Ный хулимъ порочността му а ся въсхищавами отъ добродѣтелята му, това ще бжде право и ный нѣма да сбъркаме, защото не можемъ да земемъ добродѣтелята за порокъ и порокътъ за добродѣтель.

Може бы нѣкои да кажътъ: не е ли безнравствено онова учение, което произвожда въ насъ геройтъ на романътъ, трагедіята, поемата, даже въ тия послѣдни минути, когато той ся поддава на престошното си побужденіе? Нашето сърдце не ни ли казова че ный бѣхме направили съ голѣмо удоволствие сжщото съ надѣжда че ще възбудимъ такова участіе? Това не е напълно вѣрно. Може би да възбудимъ участіе, нъ само тогава, когато ный като подпаднемъ подъ искушеніето, употребимъ всичката си сила на волѣтж ны за да му противостоимъ; когато ный безпрестанно ся боримъ и нещемъ да му ся поддадемъ и ся стараемъ да надвиемъ на престошнѣтж си наклонность; когато ный сме подпаднали подъ силѣтж на обстоятелствата, която е много помогуществена отъ нравственната. Тогава само можемъ да възбудимъ участія, тогава само съжелявать геройтъ на романътъ, на трагедіята. Ако геройтъ не ся бори съ обстоятелствата той не е вече герой, той е просто порочно лице. Троянцытѣ до послѣдня капка кръвъ сж ся били съ Гърцытѣ, възбуждать въ насъ участіе, макаръ да сж биле победени. Гекторъ за насъ е герой и той свои не по-долѣ отъ непобѣдимыйтъ Ахилеса. Напротивъ предаваніето на по-личенъ Мецъ не ни въсхищава както Троя, и Базенъ неможе никакъ да ся сравни съ Гектора.

Нека кажемъ още че твореніята които развивътъ чувствителностьтж просвѣщавають въ сжщото врѣме и нашята съвѣсть. Когато ни ся срещнатъ повече спѣнькы, повече противодѣйствія предъ нашето стремление, то ный трѣсимъ повече начини, да имъ противостоимъ, прилагамы усилія до послѣдня възможность. И тѣй ако разгледоваме литературата по правилата то нѣкои си и други, то малко по малко едно къмъ друго, ще дойдемъ до тоя изводъ: че всичкытѣ произведенія сж безнрав-

ствени и вѣдни и въ единъ добръ наредена държавна литературата трѣбва да ся запрети. Но отъ гдѣ сж зети тѣ дѣйствія, които ся излагать въ неѣж? Отъ чловѣцѣтъ. Следов. трѣбва да ся запрети всѣко умствено упражненіе на чловѣкътъ. Нѣ чловѣкътъ не е живоотно; той е надаренъ отъ природѣтъ съ разумъ не за да плуѣ въ невѣжество, съ языкъ и слово, не за да мълчи. И тѣй чловѣкътъ като не е създаденъ да ся сравнява съ животныѣ не е ли по-добръ да погледнемъ на литературнитѣ произведенія отъ друга точка на зрѣніето, вмѣсто да ся стараемъ да намеримъ въ тѣхъ положителни нравственни поученія да глѣдаме на тѣхъ като на всички други книги. Разгледовайте произведеніето тѣй и ще извлечете мисли положителни, прекрасни и нравственни. Макаръ не всякій може да улови прекрасното, но всякій малко или много го разбира.

Всякій чловѣкъ има мисли, мненіе. Но за да обработи тѣ мисли за да си утвърди мненіето, той трѣбва да ги ввожда въ трудъ, работа, упражненіе. Тѣй той допълнѣж мислитъ си и мнѣніето му става по-ярко и може да издържи по-силна критика. За това нека четемъ романътъ, трагедіята, поемата тѣй, както четемъ землеописаніето, пѣтешествіето, както отъ землеописаніето земами понятіе за разни страни въ които не сме были, тѣй и отъ романътъ ще научимъ положенія, въ които не сме падали, ще научимъ характери, страсти, привычки които нѣмамы и които мажно можемъ забележи помежду си. Да търсимъ съ единъ рѣчь въ тѣхъ тѣкова, каквото търсимъ въ пѣтешествіята и пр. . . . И тѣй като ся обогатимъ съ мисли и ги приложимъ до напѣтъ ще извлечемъ голѣма полза и нравственна. Нѣй тогава само нѣма да имаме полза, когато описаніята не сж вѣрни. Въ противенъ случай въ всякакво отношеніе ще имамѣ нравствена полза. И дѣйствително кой до сега е казалъ: неща да бѣда добродѣтеленъ, искамъ да бѣда пороченъ. Таковыа хора нѣма: всякій ся старае малко или много да достигне добродѣтеля. Хора порочни има; нѣ таковыа които да въхваляватъ порокътъ и да хулятъ добродѣтеля — нѣма.

Нравственната критика изслѣдова: право ли е това

що е изложено въ произведението, вѣрно ли сѣ опредѣлени страсти, характератъ, пълно ли е то? Ако произведението не е пълно, то нравствената критика напада на него, защото не пълното произведение произвежда въ насъ, въ повечето случаи, понятія не вѣрни, лъжовни, макаръ писателътъ да ся старае да изложи нѣкои истини. Но чиста истина може да бѣде тогава, когато ний разгледоваме единъ предметъ въ всичкитъ му части, описвами всичкитъ положенія, изменения. Тогава само ще имаме вѣренъ погледъ на този предметъ. Но освенъ тая истина, има истини относителни, кога заглядоваме предметътъ отъ една само странѣ.

Или трѣбва да земемъ всичкото произведение или нищо, защото ще бѣдемъ въ заблужденіе. Нека земемъ за примѣръ Шекспировата трагедія «Титъ Андроникъ». Обърнете това листо гдѣто Маврътъ ся ободрява въ злѣдѣствата си, даже тогава, когато е до бѣсилницѣтъ, спрете ся на това листо и Шекспиръ ще бѣде за васъ проповѣдникъ на злѣдѣніята; прочетете всичката книга и това листо ще ви бѣде наставително.

Нека кажемъ още че въ литературѣтъ е вредна лъжата, нѣ нѣма лъжа тамъ гдѣто критиката бодрствува, гдѣто публиката разбира.

14 Марта, 1874.

Н. Н.

СТУПАНЪ.

Земледѣлко-Економически Листъ.

Подъ такъвъ насловъ е подкачилъ да издава отъ зачалото на тая година г. Д. В. Храновъ българскій селско-ступанскій извѣстникъ, който, споредъ както пише издателя му въ 1ва книжка, ще ся занимава исклучително съ земледѣліето, скотовѣдството, копринарството, пчеларството, съдружаваніето, домашната економія, въобще както казва сѣщия, съ ступанството, и който

ще излазя за сего веднажъ въ мѣсеца, и ще да са продаватъ 12-тѣ книжки, даже и съ притуркитѣ, за едно бѣло меджидіе, разбира са напрѣдъ паритѣ.

Съ неизказана радостъ са завземаме да напишемъ нѣщо за тойзи новъ извѣстникъ, защото мыслиме че и съсъ неизказана радостъ го е посрѣщналъ сѣкой българскый ученолюбивъ и народолюбивъ човѣкъ, особенно нѣкъ сѣкой малко много разбранъ ступанинъ. И наистина, не трѣба ли да са радваме като видиме че сме са сдобыли съ една отъ безбройнитѣ ни потрѣбицы; нетрѣба ли да са молимъ Богу да продължи живота на тойзи «Ступанинъ», и на сѣкой такъвъ ступанинъ, който са наелъ да са грыже да распростира просвѣта и мѣжду нашитѣ ступани, които сж най много въ българскыя нашъ океанъ и въ просвѣщеніе задъ много народы останѣлъ народъ; нетрѣба ли, моля ви са, да приемеремъ синца съ радостъ и благодареніе такова едно газе въ къщята си, за да читеме отъ него сами или, ако неможемъ, пѣкъ да слушаеме чадата си да читѣтъ на него, когато нѣмаме друга работа, освѣтъ оная, която ни бута да идеме на кръчмата да си харчиме паритѣ за отрова т. е. за пуста бѣла-рада; нетрѣба ли най-послѣ вы пытамъ, да са слушаеме когато читѣтъ едно такова газе, въ което е написано какво и какъ трѣба да работимъ, за да печелимъ и ные по много и по лесно, както ученитѣ Нѣмцы, Френци Инглизиз и други просвѣтены народы? О, какъ да не приемереме на драго сърдце такъвъ единъ извѣстникъ, който ще да ни извѣсти по-малко по-малко за сичко което прѣстанѣли и прѣстануватъ да вършатъ, и за сичко, което намѣсто него захванѣли са и захващѣтъ да правятъ «европейскитѣ» ступани; какъ, думамъ да са нерадваме на такъво газе отъ което ще са научиме какъ я въртѣтъ нея ученитѣ земеобработвачи, та са неокайватъ веке като насъ че дигнѣлъ вече дѣдо Господъ — сполай му — спора и берекетя? — Отъ Ступанина, както видиме, ще са научиме много нѣщо; за това трѣба да гледаме синца да си го набавиме; освѣтъ туй той не е нѣкой скѣпъ извѣстникъ; той не чини по вече отъ нѣколко кринчета жито или отъ едно гергіовско агънце; «Ступа-

нина» ще да ни награждава и двойно и тройно бѣлата меджидія, която ще трѣба да му плащаме едвамъ единъ пѣтъ на година. Ам' че можеме ли си набавя инакъ съвѣтитъ (насаатитъ) на опытитъ ступани, ако не дадеме нѣкому нѣкоя пара за да купи съ нея книга и мастило, та да ни ги напише и сетѣ да даде да ги типосать, и да ни ги испроводи?

Ные не можеме да са наградваме на «Ступанина» и да благодариме издавача му, който са натварилъ съ това брѣме, и когото трѣба съкой родолюбець да поддържа, като е убѣденъ, че «Ступанина» ще ся грыже за общото наше народно добруване. Нѣкои си отидѣхъ та казахъ че «Ступанина» былъ скѣпъ; ный имъ не вѣрваме, ако и да знаймы много Нѣмскы, Френскы и други извѣстници, които са пò евтени отъ нашѣтъ «Ступанъ». Знаете ли защо? За това, дѣто френскитъ, нѣмскитъ и другитъ другоземскы извѣстници (и книги) са много пòвече харчатъ отъ нашѣтъ; разбира са, колкото пòвече мющеріи има единъ извѣстникъ (или друго печатано нѣщо) толкова пò евтено бива. Може да сте чели лани въ блаженнопочившето «Право» на пр. за чешката «Młotce rolnická», тамо са говори за единъ Ческій извѣстникъ (или книга), който има тъкмо 15 и по словомъ петнайсе хыляды спомощницы т. е. мющерій. Разумѣва са ако да има нашѣтъ «Ступанинъ» баремъ 2 хыляды, то безъ друго ще да му са свали пò доло цѣната. Но ный не желѣймы да му са свали цѣната, ами да порасте. Самыя му издавачъ казва, ако ли му се умножатъ спомощницитъ, то той, т. е. «Ступанина» ще да подкачи да излазя и два пѣти на мѣсець. Ные мыслиме че ако са наберѣтъ пò много спомощницы за тойзи толкова полезенъ извѣстникъ, то той не само че ще порасте, ами и ще стане пò добръ и ще са накычи и съ много потрѣбны шампицы, каго на пр. добры плугове, браны или влачилкы и м. д. Наистина това ще бѣде срамота за насъ Българитъ, ако не са сберѣтъ баремъ 2-3 хыляды мющерій за тойзи извѣстникъ; нашѣтъ братя Чехы сѣ само 5 миллиона, а иматъ и дѣ-да-й-си ступанскы извѣстници; ные сле токо рѣчи 7 миллиона народъ. Сега кажѣте ми, моля ви

са, не ще ли бѣде срамота за насъ да нѣмаме баремъ единъ сѣщій ступанскый извѣстникъ? — Подырь това нека покажемъ и нѣкои си недостатѣци на «Ступанина», които разбира се лесно ще могатъ са отстрани. При сичко дѣто гледаме че «Ступанъ» ни дава голѣма надежда че ще да може да извършава свещенната си цѣль, при сичко че той още отъ 1. брой ни показа, че списувачъ му е доста добръ изученъ ступанинъ, при сичко най послѣ дѣто сме увѣрени че «Ступанъ» ще да живѣе дълго врѣме, то ные мыслиме, че сѣ добръ ще сторимъ, ако ли му покажемъ кусуръ му, който, ако са нелъжемъ, не малко ще му затрънѣва, дору са неотстрани, пакъ къмъ българскитѣ живѣлища. Ные ще са помѣчимъ да назначимъ недостатѣцитѣ му, както казахме, за негова и общенародна полза. *Ступанина* на Г. Хранова, като сѣкой българскый ступанинъ трѣба да говори ступанскы а не «панскы». Това е неизбѣжно потрѣбно, ако ли иска да му разумѣватъ българскитѣ ступани за които са найвече издава. И това е една свещенна длъжность на «Ступана»; тя не е по малка отъ главната му цѣль. Ные и тука повтаряме думитѣ на единъ ученъ мѣжъ, които бѣхмы смѣстили лани въ члена си «за земледѣліето и индустріята», когато говоряхме че ни трѣбать и добры земеделческы книги и извѣстникъ. Тойзи ученъ човѣкъ казалъ: ные сме длъжни да облачяме научнитѣ истини съ простонародны, вразумителны думы. Но ные видиме, че «Ступанъ» не пише до тамъ вразумително. Молиме ви са, кажѣте ни, защо казва «Ступанъ» *падаме матеріално*, намѣсто осиромашаваме; защо намѣсто да каже: *по-многого Българи са хранятъ отъ земедѣліето т. е. отъ чивчилика*, казва: *по голѣмата часть отъ Българитѣ са занимаватъ съ земледѣліето, което е главния поминѣкъ* *) *въ отечеството ны*; защо казва: *за прѣдвардваніето на сиромашіята са изисква побързваніе*, когато казваме: *трѣба да побързаеме (ако искаме) да прѣдваримъ тази сиромашія*. Нима незнае списувачъ на «ступанъ», че

*) Поминѣкъ, намѣсто прѣхрана (ческы выжива), е прѣведена рѣчь отъ гечинмекъ.

Българитѣ са изговарятъ пѣвече съ глаголы; това му е напомнимъ още въ първото си «опѣтване» прѣкаленныя отъ една страна дѣдо Б-въ. Но не само покваряме по тойзи начинъ българския нашъ языкъ, ами пишемъ и противъ свойствата на цѣлыя Славенскый. На примѣръ Чехъ, който «неосквърнилъ» говора си съ нѣмско свойство неказва: мам умысл о выставеньи собѣ іедногохому, ами казва ходлам си выставит дум (hodlām si vystaviti dum сир. смѣтамъ да си направѣж кжща) нъ и Българина неказва: имамъ мысль за направа на една кжща, но мысля да си направля кжща. Изобщо списувача на «Ступанъ» пише като нѣкой Френецъ или Нѣмецъ или пъкъ Инглизинъ (Чуешъ ли Г-не П. Сандовъ, честитый уредниче на Л. Таймсъ?) който са научилъ много Българскы думы, но малко народны изрѣченія; а това не прилича на единъ българскый «ступанинъ». За да са увѣрятъ читателитѣ ни, ные привождаме тука още нѣколко изрѣченія, който изваждаме се отъ 1. брой на «Ступанъ». Ето гы: *Започнѣжъ изданіето на тойзи земеделско-економическый листъ* (буковъ ли?), намѣсто *започнѣжъ* да издавамъ тойзи ступанскый извѣстникъ ⁽¹⁾. *Растеніята успѣватъ*, намѣсто *вирѣятъ* ⁽²⁾; *тѣмъ е потрѣбно за добъръ растъ*, намѣсто *за да растѣтъ* трѣба имъ; *имамъ съобщеніе съ . . .* (както казватъ ные имаме земање-даване съ тойзи човѣкъ трѣба ли и да казваме имаме съобщеніе?) *Щж додж до по добъръ резултатъ*, или *ще достигнѣ до точката*, *къмъ която са стрѣмя*, т. е. къмъ щастіето, намѣсто *ще сполуча по добръ*, или *ще станѣ* (нѣкога си) *честитъ*. Освѣиъ туй ные казваме на резултата сътнина. *Достигнѣли до желаемото благополучіе и вещественно благосостояніе* на мѣсто обогатили са, *капиталистъ лице* намѣсто *богатъ човѣкъ* (болѣринъ). *Главенъ факторъ на човѣческото щастіе сж: удовлетвореніето на катадневнѣтъ си потрѣбы и нужды и просвѣщеніето*, намѣсто *човѣкъ* е толкози по *честитъ*

- 1) Селянитѣ въ Хасковско казватъ на вѣстника извѣстникъ; и тѣй не дума само Г-нъ Богоровъ така на газетата.
- 2) Намъ ся види по право да казваме на быліето другояче растлины (спорѣдъ ческата дума rostlina) отъ кѣлкого растеніе, защото такывато сщественителны показватъ обыкновенно «дѣйствіе». На пр. гледаніе и пр.

колкото по лесно посрѣща или може да посрѣща секи-
деннитѣ си потребности и нужды, и колкото е по просвѣ-
щенъ. *Работата води съ себе си вещественното благосъ-
стояние* намѣсто като работиме (разумно) то безъ друго
ще да са обогатиме; *длъжни сме въ името на интереса*
си нам. за своя полза ние трѣба (да са просвѣщаваме
и да работиме); *прѣпрѣчамъ сиромашіята* нам. въспирамъ
или избавямъ са отъ нея, *прѣобръщаме са въ западенъ*
пролетаріатъ нам. осиромашаваме или испадаме; *това е*
отъ голѣма полза нам. това е много полезно или ползу-
вателно. *Достигналъ до онзи стѣпенъ на развитіето* нам.
до тамъ или до толкова са »развилъ» или до толкова
напрѣднѣлъ. *Дѣто има любовъ и споразумѣніе тамъ са*
вздвоява и крѣпостъ (само отвлечены думы!), намѣсто
които хора са обичать и работять сговорно, тѣ бивать
и силны т. е. заможны, или баремъ дѣто има обычъ и
сговорность тамо бива и заможность (1). Освѣнь туй
ные не разбираме (а че не знаймы да ли сж разумѣли
българскитѣ ступани (селяни) кога може да бѣде чо-
вѣкъ посрѣдственно членъ на едно дружество. Ами
кой ступанинъ дума намѣсто настанѣ или до(й)де про-
лѣтъ *изгрѣ пролѣтното слънце?* Ные още незнаемъ дѣ
въ нашенско думать на «подорницата» или на «мъртви-
цата» *здравица* или *подземъ*, и дѣ казвать намѣсто цѣпя
или орж угаритѣ угаря (brahen, brach liegen lassen).
Пытаме освѣнь туй списувача на «Ступанъ», защо е
по добръ да са казва *храна* и на «посѣвытѣ» или съ-
итбытѣ (екинитѣ), и защо казва на индустріята (и на
търговіята!) *промышленность*, когато думата индустрія
са вече доста употребява, и която може съкой лесно
да разбере, щомъ му са растълкува веднѣжъ. Ные още
желаеме да са запознае издавача на «ступанина» съ
сички онѣзи нашенци, които познавать добръ свойства-
та на бащиния ны языкъ, та да са посѣвтува съ тѣхъ
заедно за сичкитѣ новы думы, които трѣбать на единъ
ступанскый списувачъ, и които не са намиратъ въ на-
родния ни языкъ, защото и тука тѣй т. е. «съ съеди-
нены силы» (viribus unitis) ще да сполучиме. И тука

1) Обычамъ и любя не е се едно, слѣдователно и любовъ и
обычъ не е сжщото.

трѣба стоворностъ и споразумѣніе! Най подырь захваляме още Г-ну Д. В. Храпову, за дѣто увожда въ «Ступанина» сичкытъ думы на едно нѣщо, за което расправа въ своя извѣстникъ. Дано извършува туй до край за да излѣзатъ на свѣтъ сичкытъ имена на едно и сѣщото нѣщо. Ные го молимъ сложно за това; тѣй на пр. като говори повторомъ за «кукурузяното дръже» да уведе и думата царевичина, защото на мѣсты по нашенско тѣй казватъ на стеблото на царевицата, на която (извѣнъ пакъ рѣчено) нѣйдѣ ѣ казватъ папуръ, мисиръ, гълъби, гугучи, морузъ, пченка или мамули.

Найпослѣ ные молиме българскытъ родолюбци да са грыжатъ сѣкакъ да са распространи между народа колкото са може повече «Ступанина», на когото желаймы да дава Господъ най дѣлгъ животъ и най добры сѣтнины.

К. И. П.

ОТЪ ПЛУТАРХОВЫТЫ ПРАВСТВЕННЫ. ¹⁾

Преводъ И. Д. Добровскаго.

Заради какъ може нѣкой отъ вразыты да ся ползува.

Виждамъ наистинѣ, Корниліе Пулхеръ, ²⁾ какъ си избралъ най кроткія общественъ способъ на животъ, съ който, като си твърдѣ полезенъ на общиты работы, най неоскъбительно ся принасяшъ къмъ онези съ които ся срѣщашъ. Нъ понеже страна беззвѣрна ³⁾ (както описватъ Критъ) може да ся намѣри, а гражданствуване ⁴⁾ което нито завистъ да докара нито съревнованіе или препиране, страсти твърдѣ плодовиты за враждъ, до нынѣ не е бывало; но ако нищо друго, а то съ вражды ты пріятельствата ны сплитатъ ⁵⁾, (което и Хилонъ ⁶⁾ мудрия като е разумѣлъ, оногози, който му каза че нѣмалъ никой врагъ, попыта го, да ли и нито пріятель има); струва ми ся че и другиты предметы за вразыты политикатъ трѣба да бѣде размыслилъ, и Ксенофонтъ-вото да бѣде чулъ не мимоходно, който е казалъ, че дѣто на разумныя чловѣкъ е и отъ вразыты да ся ползоя.

Които прѣчее възъ туй преди ми ся случи да кажъ ⁷⁾, като ги събрахъ ведно съсъ сѣщити рѣчи проводихъ ти ги, като изоставихъ до колкото бѣ възможно, писаныты въ гражданственныты порѣчки ⁸⁾, защото и нея книгъ виждамъ тѣже имашъ предрѣчнѣхъ многажды.

Доволно бѣше на старинныты, отъ инородныты и чужды животны да ся не вредѣтъ, и туй бѣше краятъ на подвизыты имъ противъ звѣроветы ⁹⁾; а слѣдующити, като ся научихъ вече да ги употрѣбаватъ, хванахъ и да ся ползватъ: хранящи ся отъ тѣлата имъ, и съ вълнѣтъ имъ облачащи ся, и съсъ зльчкѣхъ и съ подсыркѣхъ цѣрящися, и съ кожи въоружающися; тѣхъ щѣто е за страхъ, ако ся лишѣ челоувѣка отъ звѣроветы, да не бы да стане животатъ му звѣрски и скуденъ и дивъ. Защото прѣчее доволно е на другиты да не страдаѣтъ отъ вразыты, а пакъ умнѣти, казва Ксенофонъ, и да ся ползватъ траба отъ непрѣятелиты, заради туй не трѣба да не вѣрвамы но да дыримъ способъ и искусство, споредъ което ще придобывамы доброто ные, на които невъзможно е безъ вразы да живѣимы. Не може земледѣлцѣтъ всяка увощкѣ да упитоми, нѣто всеки звѣръ да укроти ловецѣтъ (авджѣтъ); потѣрѣихъ прѣчее по други потребности, първыятъ отъ безплодныты, а другѣтъ отъ дивыты да ся ползува. Морската вода не е за пѣтье и е лоша, по рыбы храни, и проводна е непрѣмѣнно и идуща кола за носимыты. Пакъ като Сатира ¹⁰⁾, когато първо ся яви огънятъ, искаше да го цалунѣ и пригърнѣ, каза му Промѣевсъ: «Пѣрчо! ще си оплаквашъ ты за туй браджѣхъ. Гори, който го похване» ¹¹⁾; но свѣтлинѣхъ давъ и топлинѣхъ, и на сяко искусство е съчево за които ся сѣхъ научили да го употребаватъ. Гледай прѣчее и врага, като е вредителенъ отъ еднѣхъ стѣрнѣхъ и несговорчивъ, не дава ли нѣкакъ хватъ на себе си и нему своѣственпо употребенѣе, та за туй и полезенъ да е. И отъ нѣщѣта непрѣятны сѣхъ много и омразны и противны тѣмъ на които ся отнасятъ; но виждашь какъ и тѣлесныты болести нѣкои си за ускокоенѣе употребихъ ¹²⁾, и болешки на мнозинѣхъ като припаднахъ укрѣпихъ ги и ги упражнихъ; а пакъ нѣкои и лишенѣе отъ отечество, и напрично загубване, направихъ го полѣтно (офѣстон) за изучаванѣе и мудролюбѣе (философѣа), както Дѣогенъ и Кратъ. А Зинопъ като му ся струши корабѣтъ ¹³⁾, и ся научи за

туй, каза: Добрѣ, о сѣдбо, правишь, защото мж карашь кѣмъ расото ¹⁴⁾; защото както силныты въ жеркиты си ¹⁵⁾ (махи) и твърдѣ здравы отъ животныты, и змѣи като ядѣтъ смилать ги и скорпиѣ, та има нѣкои щото и съ камъне и съ чирепи ся хранѣтъ ¹⁶⁾ и ги преобразяватъ споредъ силата и топлинѣтъ на духъ имъ; а гнусливити ¹⁷⁾ и болнави хлѣбъ и вино като имъ принасятъ подига имъ ся; тѣй безумнити и прѣятелствата развалятъ, а благоразумнити могатъ и вражбыты искусно за добро да употребявать.

Първо убо струва ми ся че най вредителното на вражбыты може да стане най ползовито за внимающиты; кое же е то? Стои въ засадѣ (embusquer) възъ работыты буденъ врагътъ всѣкога, и хватѣ тѣрсящъ отъ секадѣ обыкаля ти живота, не само презъ дѣбъ гледащъ, както Лингевсъ, нито презъ камъни и чирепы ¹⁸⁾, но и чрезъ прѣятели и служникъ и презъ сѣки познайникъ като до колкото е възможно, открыва щото правишь, и щото мыслишь раскопава и растѣрся. Понеже прѣятели и като болѣдуватъ многожды и като умиратъ не угаждамы, защото ся бавимъ и не внимавамы; а на вразыты почти и сѣнищата имъ предырвамы. Болести же и заимства и разногласія съсъ женыты ный толкозь добрѣ незнаймы, колкото врагътъ. Какъ преди все отъ погрѣшкиты ся предържа, и тѣхъ издырва; и каквото коршунити (les vautours) възъ вониты на разваленыты тѣла ся носятъ, а чистыты и здравыты не осещать, тѣй болнавыты страны на живота и лошиты и пострадамыты движѣтъ врага, и кѣмъ тѣхъ мразящити ся спущать, и тѣхъ залавають и кѣсать. Туй прочее полезно е, твърдѣ воистинѣ пазящи ся да живѣй человекъ и да внимава на себе си, и нито да прави нищо небрежно, и непремысленно, нито да говори, но сѣкога да си завардя, като съ точнѣ умѣренность (дѣятѣ), живота не укоризненъ. Защото свенягането което тѣй смадыава страститы и сдържа мыслѣтъ, прави упражненіе и склонность въ человекъ за да живѣй прилично и безпорочно. Понеже както градовети, които ся уцѣломудруватъ отъ сосѣдны боеве и безпрестанны походы обыкли сѣмъ благозаконіе и здравѣ гражданственность, тѣй и които сѣмъ принудили спорѣдъ нѣкои си вражды да ся поминувать подъ тѣвръязъ животь, и да ся пазятъ отъ лѣнность и прѣзрѣніе, и съ ползовитость сяко нешто да правятъ, нечувствително въ не-

погрѣшностьтъ ся водять и ся украсяватъ въ права, ако спомага що годѣ и размысленіето. Понеже реченото :

« Вѣстинѣхъ зарадвался бы Пріамъ и Пріамовити дѣца » ¹⁹⁾, на които е всякога прѣдрѣчно ²⁰⁾, възврѣща ги и отлѣчва, и ги отдалечава отъ такива нѣща, за които вразити ся радватъ и обругаватъ. И виждами прочее зрѣлищныты Діонисовы художници ²¹⁾ какъ биватъ распуснати и неусърдни и неточно многожды ся подвизаватъ въ зрѣлищата (ѳеатрыты) сами по себе си; но когато стане надминуване и подвигъ къмъ други, не себе си само, но и съчевата по добръ споразпореждатъ, като предуготовляватъ струныты и по точно ся приспособятъ и обаяватъ съ кавалыты. Който вѣстинѣхъ е видѣлъ че противоборникъ на живота и на славѣтъ му е врагъ, той повече внимава на себе си, и дѣлата обглежда, и обрасполага живота си; понеже и това е свойственно на чловѣческѣтъ порочность: да ся срамуваме повече отъ вразыты, а не отъ пріятелыты, за колкото збѣрквѣмы. Заради туй Нашика, като мисляхъ нѣкои си и казвахъ, какъ по обезпечены станахъ Римлянскыты работы, като и Кархидонцыты ся побѣдихъ и Ахенти (вилени) ся поробихъ. Сега сѣщо (каза) въ опасность ся намирами, като не оставихмы за себе си нити отъ които да ся побоимъ, нити отъ които да ся засраимъ. Привземни прочее още и Діогеновото изричане, което е твърдѣ мудролюбно (ѳилософско) и гражданствено: Какъ да си отмѣстѣ на врагъ (попыталъ го нѣкой)? — Ты като станешъ (отвѣща му) добъръ и добродѣтеленъ. Конѣ на вразыты си ако гледатъ да превъсхождатъ, скърбѣѣтъ кучетата имъ ако да ги хвалятъ ²²⁾ ако помѣстѣето имъ видятъ добръ обработено, ако градинѣтъ имъ раззеленѣла, въздѣшватъ; какво прочее мислишь че ще бѣде съ тѣхъ; ако показвашъ себе си праведенъ мжѣ здравомыслящъ, потребенъ, въ слова успѣшенъ, въ дѣла чистъ въ обхожденіе благонравенъ,

Дѣлобѣжъ нивенѣхъ бразнѣхъ презъ умъ си имающъ

Отъ които славныты възрастѣтъ размысленія?

Като ся побѣждаватъ (казва Пиндаръ) мжѣето отъ безгласіе сѣ свързани; не тѣй просто обаче, нити сичкити, но които гледатъ че ся побѣждаватъ отъ вразыты, съ прилѣжаніе, съ добринѣ, съ потребность, съ великомудріе, съ чловѣколюбіе, съ благодѣтелства; тѣзи отврѣщатъ азыка, както говори Димостенъ, запушватъ устата, удашатъ, да

мѣлчѣтъ ги направѣтъ.» А ты различавай ²³⁾ отъ лошיתי; защото възможно е.» Ако искашь да паскърбявашъ оногози който тя мрази, не го хули чи е развратенъ, ни распуснатъ, ни невѣздържанъ, ни мръснословъ, ни нещедъръ; но ты бѣди челоуѣкъ както трѣба, и цѣломудъръ и истинюлюбивъ, и обнасяй ся челоуѣколюбиво и праведно съ който имашъ да правишь. Ако ли достигнешъ да охулавашъ, отстраи себе си колкото по далечъ можешъ отъ онези пороцы за които него ругаешъ; впускай ся въ душѣтъ си, обглеждай гнилоститы, да не бы нѣкой и на тебе злобно отъ некъдѣ ты подрече стихотворското:

Други лѣкувашъ като самъ съ раны си пѣленъ.

Ако неученъ ти каже, напругни любознанието въ себе си и трудолюбието; ако страхливъ, въздигни повече смѣлостѣта си и мужеството; ако нечистонравенъ и невѣздържанъ ²⁴⁾ истривай отъ душѣтъ си, ако незабѣженъ нѣкой знакъ отъ сладострастїе има. Защото по грозно нѣма отъ възврѣщано укоряване, нито пѣ скърбно; но види ся че и отъ свѣтлинѣтъ, която ся отражава повече безпокой безсилныты очи, и отъ укоренїята, които ся отнасятъ отъ истинѣтъ противъ самыты укоряющи ²⁵⁾. Понеже както съверовѣсточныятъ вѣтѣръ ²⁶⁾ облацѣты, тѣй и лошіятъ животъ възъ него си тегли хулбыты. Платонъ прочее когато ся намѣряше при челоуѣцы съсъ зло поведенїе като си отхождаше думаше си обыкновенно: Да не бѣдѣ и азъ такѣви? а който е похулилъ живота на другого, ако незабавно пригледа своя си и приспособява реченото като го отправлява и възврѣща къмъ противнѣтъ стражъ, ще има нещо полезно отъ укоряването, което инѣкъ ся види да е, както и е, непотребно и празно. Смѣйтся хората, ако нѣкой като е лысъ ²⁷⁾ или гърбатъ, други за тѣзи ухулва или имъ ся присмива. Тѣй смѣшно е въобще да укорява нѣкой и да ся подиграва на други за нещо, за което може да ся противоукори, каквото Левъ Византіецатъ като ся похули отъ гърбатъ за болестѣтъ на очиты му: Челоуѣческо, каза, страданїе ругаешъ, на гърбѣ си носишь Божето наказанїе. . . . «На мѣжеубійницѣ женѣ сродникѣтъ си», каза Алкмеонъ на Адраста ²⁸⁾; ето що му отвѣща и той като му принеси не чуждо, а собствено негово порицанїе:

«А ты самъ убїецъ на майкѣ си която тѣ е родила» ²⁹⁾.

Къмъ Красса ³⁰⁾ рече Домити ³¹⁾: Нели, Мирсинъ въ
рыбохранилище като ѣхъ храни, сетнѣ ты умрѣ, пакъ ты ѣхъ
уплаква? а другія нему: Пакъ ты три жени като закопа не
просъзи. Не трябва остроуменъ да бѣде който ще укорява
и грѣмогласенъ и дързакъ, но немѣримъ и неукоримъ. За-
щото на никого толкози, види ся, не заповѣдва богѣтъ това:
«Познай себе си», колкото на оногози който ще да укорява
другого; за да не бы, като казватъ укоряющити щото щѣтъ,
да чуватъ щото нещѣтъ. Защото му ся случва на такѣзи
(споредъ Софоклеа) — *Языка си като излей напразно,*

Да слуша безъ да ище които е щѣлъ и казвалъ слова.

Туй прочее има полезно и потребно въ онова, дето
да укорява нѣкой непріателя си; но не е пѣ малко таквози
и онуй, дѣто да ся укорява и мѣмре нѣкой отъ вразити
си; за туй право е казалъ Антисвенъ ³²⁾, че които ищѣтъ
да ся спасяватъ или пріатели имъ трябваъ искренни, или я-
ростни врази; защото първити като съвѣтуватъ отклоняватъ
които събъркватъ, а вторити — като ги ругаѣтъ. Защото
убо пріателството за сега е станало слабогласно въ дето да
ся изрича откровенно, и ласкателството му е многоречливо,
а съвѣтоването е нѣмо, трѣба да чуваме отъ вразити исти-
нитѣ. Както прочее Гилетъ ³³⁾, свой лѣкаръ като не нами-
раше, съ непріателското копье си исцѣри ранѣтъ, тѣй и
които нѣматъ пріатели да ги съвѣтуватъ, нужда е да пре-
търпѣватъ на мразящия врагъ словото, ако то мѣмри и на-
казва лошевинитѣ, като гледѣтъ на дѣлото, а не на мысль-
тъ на злословника. Защото както овзи който си помисли да
убіе Промисеа Тессалиеца, удари съсъ саблѣитѣ цырея му,
и го разсѣчи тѣй, щото да ся спаси чловѣкатъ като ся
пуква цырея; тѣй многожды отъ гнѣвъ или враждѣ като на-
падне руганіето исцѣрва на душѣтъ зло, или неупознато,
или пренебрежено. Но повечето хора като ги укорѣтъ, не
гледатъ да ли има въ тѣхъ което ся говори, но какво има
друго възъ укорителя, и каквото боращити прахѣ, неотбър-
сватъ отъ себе си укореніята, но ся усыпватъ единъ-другъ,
сетнѣ са смѣсватъ и са нацапватъ, като ся спуснитѣ, е-
динъ отъ други. А то трябва като ся укори нѣкой отъ вра-
гѣ, което има отъ реченити противъ него, да го изважда
отъ себе си пѣ добръ, отъ колкото нѣкое пятно което е
ималъ на дрехѣтъ си и му е показано; ако ли нѣкой го-

вори които нѣма въ насъ, пакъ да търсимъ причинѣтъ, отъ които е произошло укоряването, и да ся пазимъ, и да ны е страхъ, да не бы незнающи или близо или подобно съ казаното да грѣшимъ; както Лакиди, Аргійскія царь, на ко- сѣтъ му нѣкоо расположение и вървежъ по крѣхъкъ укле- вети го за распуцане; и Помбійя уклевети подобно туй за- щото съ единъ прѣстъ си почесвалъ главѣтъ, когато твърдѣ далечъ бѣше той отъ женоподобіе и невъздържанность. Пакъ Красъ ся укори че приближавалъ еднѣ отъ священныты дѣ- вицы, защото щеше да купи отъ неѣкъ нѣкоѣ хубавѣ шо- мѣстность, и заради туй многожды ѣкъ намираше особно и ся принасяше учтиво съ неѣкъ. А Постуміѣкъ³⁴) защото са смѣ- яше по готово, и многодумность употребляваше по дързостнѣкъ къмъ мѣжъето, туй ѣкъ наковлади, щото и да ся сѣди за разваляне. Намѣрися слѣдователно чиста отъ укоряването; а като ѣкъ отпусна първосвященника, Спорій Минукій, науми ѣ да не употреблява словата по неприличны отъ поведеніето си. Пакъ Тесмистоклія, който съвсѣмъ не бѣше виноватъ, Пав- санія го начерни съ подозрѣніе на предателство, защото ся обхождаше пріятелски и писяше често посланія къмъ него. Когато прочее ся каже нещо не истинѣкъ, не трябва, защото е лъжа, да го презирашь и пренебрежавашъ, но да гледашь кое отъ щото говоришь, или правишь или ся занимавашъ съ него, или го илашь, е придало правдоподобіе на клеветѣтъ, и отъ него да ся запазвашь и да го отбѣгвашъ. За- щото ако други, като сѣкъ налетели възъ неисканы случаи, учатся потребното (както Меропи казва; — а пакъ случа- иты, като ми зехѣкъ платѣкъ отъ най любезныты ми нѣща, му- дрѣкъ мя направихѣкъ;) що припятствува, учитель безплатенъ като земнешъ врагѣкъ, да ся ползовашь и да ся научишь не- що отъ които незнаишь? Понеже много нѣща врагѣтъ осеща по добрѣ отъ пріятеля. Защото любящето ся ослѣпѣва отно- сително къмъ любимото, както Платонъ говори; а пакъ който мрази, съ многопридирването и многоречливъ е. Иеронъ отъ нѣкой си врагъ ся укори дѣто му воняла устата; като дойде прочее у дома къмъ женѣкъ си; що говоришь? рече, нито ты ми убади това? А тя, бывшия цѣломудра и невинна, сякахъ, рече, какъ сичкити мѣжи тѣкъ вонѣтъ. Тѣкъ и чувственныты, и тѣлесныты, и явныты на сичкити, отъ вразыты по преди можемъ да ги научимъ, колкото отъ пріятелити и знакомцыты.

Освѣтъ туй, въздържаніето на языка, което не малка частъ отъ добродѣтельтъ е, послушенъ всякога и покоренъ на мисълтъ не е възможно да го има нѣкой, ако съ упражненіе и размысленіе и трудолюдіе не побѣди съвѣстъ най лошията отъ страсти, какъвто е гнѣвътъ; защото неволно искачащиятъ гласъ, и реченото: «рѣчь избѣгна жбнжтъ преградъ», и да изхвъркватъ нѣкои слова отъ самосебе си, на необученити найпаче сърдца ся случаватъ, като че ся хлѣзгати и истичатъ, споредъ душевно безсиліе, невъздържанъ мисль, дързко обнасяне. А на словото, като е то твърдъ леко нещо, твърдъ тежка вреда (споредъ божественныя Платонъ) и отъ боговеты слѣдува и отъ чловѣцты; пакъ мълченіето и ввретъ е неотвѣтственно, (не само нежедно ³⁵), както казва Інократъ) а въ ухулване, уважително е и Сократско, а по добръ да кажемъ Ираклевско, защото той

Нито колкото отъ мухи го грызаше отъ ужасныя слова. ³⁶)

Нито отъ туй спокойствіе по уважително и по хубаво има дето като ны псува врагъ спокойны да бждемъ, «като че при отрѣзнь отвѣснь скала плувамы»; но по голѣмо е упражненіето; ако навикнешъ, врагаты като ругай да го претърпявашъ съ мълченіе; твърдъ лесно ще пренасяшъ стремленіе на жепъ злословящъ; и на пріятель гласове и на братъ по горчивы като слушаешъ ще ги претърпишъ невжзмжительно а баща и майка ако тя удари и хвърли възъ тебе, ще покажешъ не разгнѣвенъ и не разсърденъ себе си. Сократъ търпѣше Ксаноппи, която бѣше гнѣвлива и сърдита, за да може по лесно да ся преминува съ пріятелиты си, ако навикне нежъ да претърпява; но много по-добръ е като ся обучишъ отъ присмѣвки и руганія и гнѣвова и мръсoty вражески и чужды, да навикне сърдцето ти да бжде спокойно, нито да негодувашъ кога тя злословятъ.

Кроткость прочее и злостърпимость тѣй е възможно да ся показва къмъ враждыты; а простотъ и великодушіе и добринъ въ пріятелствата. Защото пріятеля не е толкосъ хубаво да го благодѣтельствувашъ, колкото е лошево да го неблагоприятствовашъ кога има потрѣбъ. А на врагъ и наказаніето му да оставишъ кога ти даде поводъ ³⁷) добродѣтелно е. Пакъ оногози, който и като му е сгрѣшилъ нѣкой, простилъ го е, и като му ся е помолилъ нѣкой, помогналъ му е, и на дѣцата на врага си и на неговыты и чловѣцы и нѣща

като ся стигнали въ нуждѣ показалъ е поспѣшность и усердность, — него който не го обыча за благоволеніе му, нито го похвалява за добринѣтъ му, «той отъ бисерь³⁸⁾ и отъ желѣзо си е сковалъ черно сѣрдце.» На Кесара, който повели да ся въздигнѣтъ събореныты почести на Помпійя, Кикеронъ каза: Помпиевыты памятницы постави, а своиты укрѣпи. Заради туй нито похвала трѣба да ни са посвидва, нито честъ, за врагъ мѣжъ, който справедливо е заслужилъ. Понеже тѣ и хвала принася пѣ голѣмѣ на похваляющиты, и повѣріе тѣй има пакъ когато укорява нѣкой, защото показва че не человекъ мрази укорителятъ, но дѣлото неудобрява. Пакъ най доброто и най потребното е, че твърдѣ далечъ ся поставя отъ да завижда и на пріятелиты когато бѣдѣтъ щастливи и на своиты когато сполучватъ, който е привыкналъ да похвалява вразиты си, и да не ся кѣса нито да имъ завижда, когато благоденствовать. И какво прочее друго упражненіе пѣ голѣма полза прави на душицы, или расположение пѣ добро, отъ онуй косто уничтожава злоревнованіето ни и завистливѣтъ наклонность? Понеже както въ войнѣтъ много отъ нужныты, а инѣкъ лоши, като станѣтъ навикъ и зематъ силѣ на законъ, не е възможно лесно да ги отхвърлимъ, ако и да ны вредѣтъ, тѣй и враждата като вкарва ведно съ омразѣтъ и завистѣтъ, злоревнованіето, злорадството, памятозлюбіето встѣва ги. Пакъ още и хитролукавството, и обманатъ и злоумышленіето, което ся струва да не е лошо, нито безправедно къмъ врага, ако ся въдвори, тамъ и остава не лесно отхвърлимо. Послѣ ги употребяватъ къмъ пріятелиты си сѣщити тѣй отъ навикъ, ако не ся запазѣтъ отъ тѣхъ къмъ вразиты. Ако добро прочее Пинегора правяше, като навикнуваше на безсловесныты животны да ся държи далечъ отъ жестокость и ненасытность, и на хвърлюватыты ловцыты правяше да ся оставятъ, и улавены рыбы въ мрежиты като купуваше, заповѣдаваше да ги пущатъ, и на сяко питомно животно убиването въспрѣщаваше; много пѣ прилично е несъмнѣнно, въ разницы между человекыты и распри юнакъ врагъ да бѣде и праведенъ и истиненъ, та скверныты и низкыты и злодѣйны страсти да ги кастри и искорны да ги прави, щото въ сношеніята между пріятелиты съвсѣмъ да мируватъ, и да стѣрнѣтъ отъ да злодѣйствовать. Скарвъ бѣше врагъ на Домитія и обвинитель; служникъ убо

Домитіевъ преди съдѣнето дойде при него, като че ималъ да му обади нещо отъ които той не знае; не го остави да му каже, но като улови слугѣтъ проводи го при господаря му. Катона, който гоняше Мурина за смутителство и събираше доказателствата, обыкновенно го прислѣдувахъ съгледатели на щото правеше. Многажды прочее го пытахъ, ако има днесъ нещо да събира, или да дѣйствува за службѣтъ ако ли рече че нѣма, повѣрвахъ му и си отхождахъ. Тѣзи несъмнѣнно съдържаватъ превеликъ знакъ за славѣтъ му; по пѣ великото и най хубавото е, че като навикнемъ да употребяваме правдинѣтъ и къмъ вразыты, никога не ще ся принесемъ безправедно и коварно къмъ своиты и пріятелиты си.

Но понеже сичкиты чюфарлички трябва да си имѣтъ качулче, споредъ Симоида; и сяка челоувѣческа природа носи преніе и ревнованіе и завистъ «на празномудры дружинѣ мѣжбе» (както казва Пиндаръ), не малко може нѣкой да ся ползува отъ тѣзи страсти като прави отчистуваніе възъ вразыты, и като ги отвръща, както водостоцы (égouts) предалеко отъ пріятелиты си и своиты. И туй, както ся види, като е съумѣлъ гражданственъ мѣжъ, Ономадимъ въ Хіо, като ся намѣри на побѣждающѣтъ стѣрнѣ въ смущеніе, съвѣтоваше другариты си да не изгонѣтъ всичкиты противѣзтанцы, но да оставатъ нѣкои, заради (каза) противъ пріатели да не имамы распы, съвсѣмъ като ся отървемъ отъ вразыты. Инаци прочее тѣзи страсти като ся разнасятъ къмъ вразыты, по малко ще безпокоятъ пріятелиты. Защото не трябва гранчеринъ на гранчерина да завижда, нито пѣсноповецъ на пѣсноповеца (споредъ Иссіода), нито на съсѣда да съревнува нѣкой, нито на племянника, нито на брата, който за богатство бърза, и има добри нѣща; но ако никой други способъ нѣма за отърваване отъ прѣнія и зависти и припирни, привиквай себе си да ся докачашъ не когато пріятелиты благодарѣнствуватъ но вразити, и разсърдвай и попрорязвай «любопреніето въ тѣхъ като ся раздразява. Защото както искусити земледѣлцы сакатъ че по добры правятъ розыты и фіалкиты (violetttes) когато при тѣхъ саждатъ чесьнѣ и лукъ (защото ся отдѣля въ тѣхъ все щото има въ хранѣтъ люто и воняше), тѣй и врагатъ като въспріемя и обнимава завистѣтъ и здонравното, по благосклоненъ ще тя достави на благоденствующиты пріатели и по недокачителенъ. Заради

туй и надминуването съ тѣхъ треба да се прави за славъ, или на началство, или получването на права, не само като ся докачамы, ако нещо повече отъ насъ имѣтъ, но и сичкото да привардвами, отъ каквото ны надминуватъ, и да се стараймы да ги заминемъ съ прилѣжноститы и съ трудолюбїята и съ цѣломъждруването и да внимаваме на себе си; каквотоThemistocles говоряше че не го оставяла да снѣ Милтиадовата на Мараѳона побѣдѣ. Защото който — като мысли че споредъ благополучіе го надминува врагаты му въ началства, или вліянія, или управленія, или при прїатели и начальницы — та че намѣсто да дѣйствува нещо или да съревнува, въ завистѣтъ съвсѣмъ и въ нерасположеніе ся погрузява (потѣва), той съ празниж и бездѣятелниж завистъ ся съобращава; а който не ся заслѣпява отъ мразимото, но и на животъ и на правъ и на слова и на дѣла става зритель справедливъ, най многото отъ ревнуваныты ще увиди добръ, какъ тѣ ся придобыватъ отъ имающиты ги споредъ стараніе и промышлъ и потребны дѣла, и къмъ тѣхъ като напръгва ще упражни честолубіе то си и добродѣлю, а прозявкѣтъ ще отрѣжи и лѣнливостѣтъ. Ако ли и вразити като лѣскаятъ или сплетничиватъ, или подкупуватъ, или ся подкупуватъ, посрамителни и ниски нѣкои сили ся вижда да придобыватъ по дворове (государски), или при правителствата, не ще ны беспокоїтъ, но повече ще ны увеселѣтъ, като своїтъ свободѣ, и чистотѣтъ на живота и непосрамителностѣтъ противопомагамы. Защото сичкото възъ земїѣтъ и подъ земїѣнѣ злато не е равноцѣнно съ добродѣтельтъ, споредъ Платона. И Солоновото всѣкога трѣба да имамы предрѣчно: «Но ный съ тѣхъ не ще да размѣнимъ за добродѣтельтъ богатството;» нито пакъ выкове на угостителны зрѣлица, нити чести ще ни ся поревнѣтъ и предсѣдателства при ступцы и съдържанки и велможища царски. Защото жетателно не е нищо, нити доброто, като отъ лошо произлазя. Но ослѣпява ся любящето около любимото, както говори Платонъ, и чувствувамы по добръ неприличностѣтъ въ вразыты. Трѣба обаче нити радостѣта отъ въ които збъркватъ, да бѣде бездѣятелна, нити грыжата за въ които сполучватъ, но да премыслявамы и споредъ двѣты щото отъ едныты³⁹⁾ като ся пазимъ, по добри да бѣдимъ отъ тѣхъ⁴⁰⁾, а въ друшты като имъ подражавамы да неоставамы по долни.

БЪЛЪЖКИ.

1) Плутархъ ся родилъ въ Херонія на Віоеія 50 г. слѣдъ Христа. Учился Философіѣ въ Аѳинѣ, преподава ѣхъ въ Римъ и е былъ учитель на Самодържеца Адриана. Траянъ го упредѣли главенъ Управитель на Илирійѣ. При края на живота си, назначи ся священникъ Аполонъ въ Делфы, и умръ седемдесетъ годишенъ въ Хероніѣ. Писа 44 животописи на знамениты Елены и Римляне, сравняващъ еднигы съ другиты, и заради туй ги надписва *сравнителни животописи*. Списа и различни други *правствени* и *мудролюбны* (философически) трудове.

Като нѣкой отъ ревнителиты за народнѣ полза съотечественнигы помислихъ че ще бѣде общеполезно нѣщо да ся преведе и вмѣсти по нѣщо въ *Читалището* отъ Плутарховиты съчиненія и сега става начало отъ нареченыты *Правствени*, струва ни ся че е добро да земнѣтъ нѣкое понятіе читателиты, които отъ тѣхъ имѣтъ потреба отъ таквось понятіе, какъ сж ся цѣнили и ся цѣнѣтъ и до сега, въ нравственно отношеніе, всичкиты Плутарховы списанія, а особенно нареченыты *Правствени* собстенно. За туй забѣлѣжвамы мнѣніето на единъ отъ нинѣшныты учены, който освенъ 'съ други занимавался е и съ Плутарховиты списанія; ето едно кратко негово изреченіе за тѣхъ, което сега случайно имамы предъ очи: »Правственниты Плутарховы списанія сж богатство неуцѣнимо съ което е завѣщала бѣлокосата старина послѣдователныты вѣкове; все щото добро е имало Пнагорското и Стоическото мудролюбіе, много случкы (анекдоти) исторически наставленія помагающи за благоустройството на живота, имена и отрывки на списатели не съхранены вече, сичкиты тези е вмѣстилъ като въ съкровище въ *правственныты* си този вѣистинѣ добродѣтеленъ Херонійски мудролюбецъ. . . .»

Пакъ единъ отъ славныты мудрецы прошедшаго вѣка, Ж. Ж. Руссо е казвалъ за сичкиты му вѣобще съчиненія: »Никога не съмъ прочиталъ Плутархъ (сирѣчь неговиты списанія) безъ да ся ползвамъ отъ него.» Отъ никого до сега не е искавано мнѣніе несъгласно съ тѣзи за единъ малкъ примѣръ пренесени тукъ сега изрѣченія за Плутарховиты списанія.

За да ся представятъ по вѣрно идеиты на Списателя, преводителя почете за по сгодно да го привежда почти буквално, до колкото е възможно, или поне слога на Списателя да ся запази и въ превода до толкъсь покрайней мѣръ колкото е то потребно за да ся изразява сжщѣтъ смислъ на Списателя, но и отъ туй произлязватъ или оставатъ още нѣкои неудобства, каквито сж слѣдующиты: Обыкновенныя стилъ (слогъ) на онѣзи старѣ епохѣ и особенно на нѣкои тогашни Списатели, отъ които е и Плутархъ, часто е не лесно разумителенъ; особенниты свойства на старыты языцы, които много различаватъ отъ нинѣшныты; на много мѣста дето сж развалени старыты рѣкописи или отъ времето или отъ преписачиты, несъгласны по мѣжду си, мѣста събркани или развалени, които и до днешныя день се още поправятъ и забѣлѣжватъ (комментируватъ) издавателиты, а не

рѣдко и тѣй сами още немогатъ да ся съгласѣжтъ възъ поправжкиты и поясненіята си. — Споредъ сичкити тѣзи и други още подобни причини, часто, може бы, читателиты, има да поерѣщатъ нѣкое затрудненіе въ ясното понятіе на нѣкой мѣста. По тѣзи причинѣ ще гледамы да съдружавамы този преводъ и съ нѣкои кратки примѣчанія до колкото е възможно или до колкото времето и обстоятелства бы ни позволили. И тѣй за сега мыслимъ да го слѣдувамы ако ся покаже че и българекити читатели намиратъ занимателны и жизнеполезни нѣкои отъ рѣченныты съчиненія, ако и съдружени, както ся каза, отъ нѣкои неудобства.

²⁾ Име и Римлянинъ. ³⁾ Която нема звѣрове, или дивичъ въобще. ⁴⁾ Гражданственно (политическо) поприще. ⁵⁾ Споредъ пріятелиты си придобывамы вразы. ⁶⁾ Единъ отъ седемтѣхъ мудрецы. ⁷⁾ За сжщія предметъ говорить преди или писалъ. ⁸⁾ Друго съчиненіе на сжщія Плутархъ. ⁹⁾ Туй бѣше самото имъ намѣреніе когато гоняха звѣроветъ. ¹⁰⁾ Сатири, божества приличны на коковеты (или прѣковеты), слѣдователи на Діониса, бога на виното. ¹¹⁾ Види ся да е стихъ зетъ отъ нѣкоѣж сатирическѣ драмѣ. ¹²⁾ Болестъта имъ даде причинѣ за успокоеніе. ¹³⁾ Кораба дето го даваше въ наемъ (съ киріѣжъ). ¹⁴⁾ Гривонъ, философско облекло. ¹⁵⁾ Желудѣцы, стомахи. ¹⁶⁾ Камилекиты фтичета напр. ¹⁷⁾ Слабити и твърдѣ тънки, които лесно ся гнусятъ отъ всяко нѣщо. ¹⁸⁾ За острогледа Лингевсо казва баснословіето, че той виждаше презъ сичкиты непрезвидны сжщества, и ималъ очи по сичкото си тѣло. ¹⁹⁾ Омирова Ил. А. 255. Несторъ говори Агамнону и Ахилею какъ Троадскіятъ царъ Пріамъ и дѣцата му ще ся зарадвахъ ако ся научахъ за раздѣленіята имъ. ²⁰⁾ Готово, като нѣщо предъ ржѣвты. ²¹⁾ Лицедеиты на зрѣлището; называвахъ ся же тѣй, защото зрѣлищныты представленія ставахъ въ честь на Діониса. ²²⁾ Разумѣва ся пакъ скърбіжтъ, грѣжатъ ся, ядосватъ ся. ²³⁾ Различенъ бѣди. ²⁴⁾ Ги каже: ²⁵⁾ За ясностъ треба да ся разумѣй отъ по преди: повече беспокои укорящити (а не очити $\xi\tau\iota\ \delta\iota\alpha\lambda\omicron\upsilon\sigma\iota\ \nu\omicron\sigma\epsilon\iota\tau\iota$). ²⁶⁾ А тукъ ся разумѣва отъ слѣдующето, тегли възъ него си. ²⁷⁾ Или плѣшивъ, (шовъ), който нѣма коса на главата си. ²⁸⁾ Алкмеонъ казалъ на Адраста цря на Аргосъ, защото Ерифили Адрастовата сестра убила мжжа си Амфіара. ²⁹⁾ И дѣвты сж отривки изъ Еврипида. Алкмеонъ сытъ на Амфіара убилъ майкѣ си, за да отмѣсти за баща си. ³⁰⁾ Стрика на голѣмыя Красть, соначалника на Помбійя. ³¹⁾ Домитій Еювартъ, консулъ въ 96 г. пр. Хр. ³²⁾ Аонисецъ Сократовъ ученикъ и учредитель на киническото мудролюбіе. ³³⁾ Гилефъ Иракловъ сытъ, нарани ся въ Мисіѣж отъ Ахилея и ся нещѣри като поожки раждѣ отъ сжщето конѣ което го нарани. ³⁴⁾ Постумія, друга священная дѣвица. ³⁵⁾ Споредъ Инократа мълченіето предпава отъ жедностьж; сирѣчь болныя трѣвало да мълчи за да не ужаднява. ³⁶⁾ Неизвѣстно отъ дѣ е зетъ този стихъ. ³⁷⁾ Когато даде врагаты поводъ за наказаніе. ³⁸⁾ Елмазъ, който е най яко сжщество. И тѣзи нѣкои рѣчи види ся да сж отрывѣкъ отъ стикове. ³⁹⁾ Отъ едныты, т. е. отъ въ които збѣркватъ. ⁴⁰⁾ Отъ вразы.